МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

СТЕПАНЧУК ВІКТОРІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 008:379.85(477.87)

ЗАМКИ ЗАКАРПАТТЯ ЯК ТУРИСТИЧНІ АТРАКЦІЇ

26.00.01 – теорія й історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата культурології

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерство культури України, м. Київ.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор **Пархоменко Тетяна Сергіївна,** Київський національний університет культури і мистецтв, завідувач кафедри теорії й історії культури.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор **Великочій Володимир Степанович,** Інститут туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, директор;

кандидат соціологічних наук, доцент **Шандор Федір Федорович,** Ужгородський національний університет, проректор з науково-педагогічної та виховної роботи, завідувач кафедри туристичної інфраструктури та сервісу.

Захист відбудеться «29» листопада 2013 р. о 16:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.807.02 у Київському національному університеті культури і мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд.209).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01601, м. Київ, вул. Щорса, 36).

р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У системі стратегічних завдань, що стоять перед Україною, є й завдання з розвитку в'їзного туризму. Останнім часом, після проведення ЄВРО 2012, намітилася позитивна тенденція збільшення відвідувань України іноземними туристами. Однак туристичні потоки здебільшого орієнтовані на Київ, Крим, Карпати. Ті ж туристичні ресурси, які мають інші регіони України, зокрема культурно-історичні, для розвитку туризму не використовуються повною мірою.

Серед небагатьох областей України, що мають такі складові культурно-історичних туристичних ресурсів, як замки, слід відмітити Закарпаття. Так, в обласному центрі Закарпаття розташований один з найвідоміших замків України – Ужгородський замок, у Мукачевому – замок «Паланок», у Чинадієві – замок «Сент-Міклош». Ще кілька замків (Невицький, Хустський, Середнянський, Виноградівський замок «Канків», Виноградівський королівський замок «Нялаб», Квасівський, Боржавський, Бронецький, Вишівський) знаходяться в аварійному стані або взагалі в руїнах. Водночас замки в європейських країнах – це найбільш привабливі пам'ятки історії і культури, які прагнуть відвідати десятки й сотні тисяч туристів з усього світу. Тому навіть ті замки Закарпаття, що знаходяться в руїнах, можуть бути об'єктами туризму: їх можна розглядати як потужні туристичні атракції, у т. ч. потенційні атракції ігрового туризму.

Закарпаття як туристичний регіон розглянуто в працях переважно економічного спрямування (В. Мацола, О. Молнар). Історико-культурні, рекреаційні й туристичні ресурси цього регіону характеризували О. Бейдик, В. Вечерський, В. Гетьман, О. Любіцева, В. Новікова, Є. Панкова, В. Стафійчук. Замки Закарпаття переважно розглядалися в путівниках Г. Барановською, С. Варгою, О. Дзембасом, З. Карповою, Й. Кобалем, В. Ньорбою, О. Мацюком, Д. Поп і И. Поп, О. Філіповим та ін. У такому аспекті замки визначаються виключно як історико-культурні пам'ятки або музеї. Аналіз наукової літератури з теми дослідження свідчить про відсутність праць, у яких замки Закарпаття розглядаються як туристичні атракції, зокрема як атракції ігрового туризму. Отже, **актуальність** дисертаційного дослідження зумовлена потребами стратегічного розвитку туризму в Україні, одним з напрямків якого є ефективне використання культурно-історичного потенціалу країни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно з цільовою комплексною програмою наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв «Трансформаційні процеси в культурі та мистецтвах України» (Державний реєстраційний № 0107U009539).

Мета дослідження – охарактеризувати особливості використання замків Закарпаття як туристичних атракцій та визначити перспективи їх залучення в якості атракцій ігрового туризму.

Поставлена мета визначила такі **завдання**:

– проаналізувати літературу з теми дослідження;

– визначити поняття ігрового туризму та його співвідношення зі спорідненими видами туризму;

– проаналізувати розвиток зарубіжного й вітчизняного ігрового туризму;

– висвітлити особливості використання європейських замків як туристичних атракцій;

– з'ясувати місце замків України у вітчизняному турпродукті;

– охарактеризувати історико-культурні туристичні ресурси Закарпаття;

– розглянути нормативно-правову базу розвитку туризму на Закарпатті;

– описати характер залучення замків до туризму на Закарпатті;

– визначити перспективи залучення замків Закарпаття до ігрового туризму.

Об'єкт дослідження – замки як культурно-історичні туристичні атракції.

Предмет дослідження – особливості використання замків Закарпаття в якості туристичних атракцій.

Методи дослідження. складаються з сукупності загальних і спеціальних теоретичних методів: аналітичного, системного, історико-хронологічного, порівняльного, описового. Системний метод дав змогу комплексно вивчити об'єкт і предмет дослідження. Аналітичний метод використовувався з метою з'ясувати місце замків Закарпаття у вітчизняному турпродукті. Історико-хронологічний метод дозволив розглянути замки Закарпаття в діахронічному аспекті. Завдяки порівняльному методу визначено особливості використання замків як культурно-історичних туристичних атракцій в Європі, Росії, Україні. Описовий метод застосовувався при характеристиці замків Закарпаття.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що на основі комплексного аналізу визначено перспективи використання замків Закарпаття в якості атракцій ігрового туризму.

Уперше у вітчизняній культурології:

– визначено поняття ігрового туризму й охарактеризовано його родо-видові особливості;

– досліджено становлення та розвиток ігрового туризму в європейських країнах, Росії і Україні;

– проаналізовано європейській досвід використання замків як туристичних атракцій, у т. ч. як атракцій ігрового туризму;

– описано характер залучення замків України до розробки туристичних продуктів;

– визначено перспективи використання замків Закарпаття як атракцій ігрового туризму.

Набув подальшого розвитку аналіз використання замків України як туристичних об'єктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в навчальних курсах зі спеціальності «Культурологія», а також у навчальних курсах окремих спеціальностей напрямів підготовки «Економіка і адміністрування» та «Сфера

обслуговування». Матеріали й результати дисертаційної роботи можуть стати в нагоді працівникам туристичної сфери.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому на основі комплексного аналізу визначено перспективи використання таких історико-культурних пам'яток України, як замки Закарпаття, у якості туристичних атракцій. Усі наукові положення та висновки належать авторові дисертації. Наукові публікації за темою роботи є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження апробовані на засіданні кафедри культурології Київського національного університету культури і мистецтв. Матеріали та висновки дисертації використовувались автором у навчальному процесі зі студентами факультету менеджменту і бізнесу Київського університету культури (м. Ужгород). Результати дисертаційного дослідження оприлюднювалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Туристско-рекреационная сфера как фактор социально-экономического развития страны» (28 жовтня 2011 р. м. Алмати); Міжнародній заочній науково-практичній конференції (10 грудня 2012 р. м. Новосибірськ); Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції» (22 грудня 2010 р. м. Рівне); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська культура і ментальність: самобутність в умовах глобалізації» (26–28 січня 2012 р. Сімферополь–Ялта); науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу, докторантів, аспірантів, магістрів та студентів Київського національного університету культури і мистецтв («Дні науки КНУКіМ», 2009, 2010, 2011, 2012 рр.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в десяти одноосібних публікаціях, п'ять із яких – у наукових фахових виданнях України з культурології.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (162 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 187 сторінок, обсяг основної частини – 154 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на її зв'язок з науковою програмою, планами й темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито новизну, практичне значення результатів, наведено відомості про апробацію дослідження, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі – «Стан наукової розробки проблеми»,** який складається з двох підрозділів, здійснено огляд наукової літератури, пов'язаної із проблематикою дисертаційної роботи, визначено понятійний апарат дослідження.

У підрозділі 1.1. «Замки Закарпаття як об'єкт наукового дослідження» зазначено: незважаючи на те, що Закарпаття є одним з найпривабливіших туристичних регіонів України, він розглянутий у вітчизняних наукових дослідженнях менше, ніж Крим, Київ, Карпати, Чорноморський регіон. Зазвичай це роботи географічного (краєзнавчого), економічного, а також архітектурного спрямування. У радянський період характеристиці замків Закарпаття було відведено місце у чотирьохтомному виданні «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР».

У пострадянський період увага науковців до регіону підвищується: В. Гетьман присвятив статтю ландшафтам Закарпаття як природно-рекреаційним ресурсам; В. Вечерський зупинився на характеристиці історико-культурних ресурсів Закарпаття, виділивши історичні міста та селища; В. Мацола присвятив своє дисертаційне дослідження формуванню й розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області; а О. Молнар на прикладі Закарпаття розглянув управління розвитком туристично-рекреаційного комплексу регіону.

О. Бейдик і В. Новікова проаналізували можливі напрямки розвитку туризму і регіональної рекреації на Закарпатті на основі Державної програми розвитку туризму в Україні, прийнятої на період 2002 – 2010 рр. Зокрема, ними прогнозувався розвиток сільського (зеленого), елітного (мисливського і спортивного велосипедного), екстремального (дельтапланінг, рафтінг, парапланінг), екологічного, етнографічного, ностальгічного туризму.

Закарпаття з погляду рекреаційних і туристичних ресурсів характеризується О. Любіцевою, Є. Панковою, В. Стафічуком. Розглядаючи історико-культурні ресурси України, дослідники виділяють передусім пам'ятки архітектури – храми, собори, замки, палаци, церкви, а також дерев'яну сакральну архітектуру. Найбільшу увагу серед цих пам'яток приділено замкам: Ужгородському, Мукачівському, Чинадіївському, Хустському, Угочанському (Виноградівському) і Невицькому.

М. Рутинський розглядає замки як фортифікаційні пам'ятки, пише він і про «замкове намисто Закарпаття». Однак, про залучення замків області до ігрового туризму у книзі не йдеться.

Закарпатські замки описуються в путівниках, які подають історію пам'ятки та характеризують її особливості. Зразками путівників, присвячених замкам Закарпаття, є роботи авторства Г. Барановської, С. Варги, М. Делегана, О. Дзембаса, З. Карпової, Й. Кобаля, О. Мацюка, В. Ньорби, Т. Палкова, Д. Поп, І. Поп, О. Філіпова та ін. Автори путівників і краєзнавчих нарисів використовували дані, накопичені історичною наукою, археологією та мистецтвом. Визначити можливості залучення замків до туристичної діяльності певною мірою визначені у Концепції «Збереження та використання історичних замків і замкових комплексів Закарпаття» Є. Лукша, О. Лукша, Ф. Шандор, О. Коваль. Проте комплексного дослідження замків Закарпаття як туристичних атракцій, зокрема, ігрового туризму, не проводилося.

Підрозділ 1.2. – «Понятійний апарат дослідження» – присвячено визначенню основних понять, які використовуються в дисертації («ігровий туризм», «ігорний туризм», «рольові ігри живої дії» та ін.).

Поняття ігрового туризму з'явилося останнім часом, його теоретичне дослідження раніше не проводилося і на сьогодні поняття не є загальноприйнятим. Існує інше схоже поняття «ігорний туризм» або джанкет-туризм, що визначається як туризм з метою відвідування закладів ігорної сфери. Однак, незважаючи на термінологічну близькість, ігровий туризм – явище принципово іншого порядку. Висловлено думку, що ігровий туризм може вважатися частково спорідненим зі спортивним, військовим, подійним, фестивальним, пригодницьким туризмом, оскільки може включати елементи названих видів. У частині соціокультурної анімації ігровий туризм є спорідненим із туризмом анімаційним і, на думку дисертантки, може розглядатися як різновид останнього, поряд із карнавальним і фестивальним туризмом.

Зазначено, що під ігровим туризмом слід розуміти туризм, здійснюваний учасниками та вболівальниками рольових ігор живої дії (РІЖД), котрі проводяться з виїздом до місця проведення, яким є туристична атракція. Рольові ігри живої дії за своїм характером можуть бути історичними, військовими та фентезійними. Військові й історичні ігри живої дії називають ще історичними реконструкціями, а їхніх учасників – реконструктивістами. З огляду на озброєння, що імітує старовинну зброю, яку використовують в історичних реконструкціях, цей вид також інколи визначається як історичне фехтування. Зазвичай для цих різновидів рольових ігор живої дії використовуються історичні місця, де відбувалися події, що оживляються. Фентезійні рольові ігри живої дії можуть відбуватися в місцевостях, що дають змогу відчути дух того твору, на основі захоплення яким беруть участь у грі його прихильники. Прихильників рольових ігор живої дії називають рольовиками.

Наголошено, що місцями гри можуть бути і відкритий простір, і закриті приміщення. Ігри на відкритому просторі називають польовими, у закритому – павільйонними. Аби відрізнити останні від комп'ютерних або настільних ігор, ці ігри називають іграми живої дії. Подібне уточнення є важливим ще й з огляду на те, що поняття рольових ігор зустрічається у психотренінгах або видах психотерапії. Слід розрізняти поняття «рольові ігри» (*role-playing games)* і «рольові ігри живої дії» (*live-action role-playing games)*, що якраз і є реконструкціями чи відтвореннями історичних епох та фантазійних світів наживо.

Прихильники ігор-фентезі (наприклад, толкієністи) намагаються відтворити події відомого роману, обирають для своїх ігор старовинні замки або їхні руїни. Саме вони здатні водночас відіграти роль і туристичних атракцій, і туристичних дестинацій (місць призначення).

Не можна ототожнювати ігровий туризм ані з ігорним, ані з анімаційним туризмом, хоча ігровий туризм може розглядатися як один з різновидів останнього. Ігровий туризм передбачає активну участь туриста не тільки як

подорожуючого, але і як учасника анімаційної дії – гри. В ігровому туризмі саме рольова гра живої дії є метою подорожі; заради участі у ній (або її спостереження) людина готова долати відстань до місця проведення гри (ігрової дестинації). У якості однієї з дестинацій ігрового туризму виступають замки.

У висновках до розділу зазначено, що ігровий туризм – це подорожі, під час яких туристи стають учасниками (або спостерігачами) рольової гри живої дії.

У другому розділі – «Ігровий туризм: європейський та вітчизняний досвід», який складається з двох підрозділів, з'ясовано, що нині рольові ігри живої дії поширені в країнах Західної Європи, а також Росії. Однак рольові ігри живої дії на сьогодні відносно слабо прив'язані до таких культурно-історичних пам'яток як замки. Тенденція залучення замків як туристичних атракцій під час реалізації рольових ігор живої дії більш виразно виявляє себе у західноєвропейських країнах.

У підрозділі 2.1 – «Ігровий туризм в Європі і Росії» – зазначено, що спорідненими різновидами ігрового туризму є зльоти або конвенти з рольових ігор живої дії, які користуються популярністю в Європі вже понад двадцять років. Рольова культура зародилася і почала розвиватися з кінця 80-х. років XX ст. Існують координаційні організації прихильників цих ігор, найвідомішим з яких є Кнутпункт (1996) – конвент рольових ігор живої дії північних країн Європи, який дав змогу обмінюватися інформацією й технологіями проведення РІЖД.

З'ясовано, що в Європі польові рольові ігри живої дії дуже поширені серед дитячої аудиторії, їх проведення відбувається за державної підтримки. Так, у Данії держава бере на себе 75% плати за оренду приміщення для проведення гри. У цій країні є і рольові школи, навчання в яких ведеться серед старшокласників (9–11 класи), а також видано книгу про застосування рольових ігор у церкві, зокрема, для підготовки дітей до конфірмації. Зареєстровані клуби рольовиків у Швеції (близько 900) отримують від держави фінансову підтримку близько двох мільйонів євро на рік. Рольовиків Фінляндії спонсорує кампанія Нокія. Багаті традиції мають кампейни (серіали ігор) у Німеччині, де вони тривають понад двадцять років, а ігрові сесії проходять у замках. Прихильники рольових ігор живої дії є також у Чехії, Болгарії.

На території колишнього СРСР рольові ігри почали набувати поширення наприкінці 1980-х рр., після того, як стали масовими тиражами виходити книги Дж. Р. Р. Толкієна. Перша масова всесоюзна гра рольовиків-толкієністів «Хоббітські ігрища» відбулася під Красноярськом (1990). Першими організаціями в Радянському Союзі, які впроваджували рольові ігри живої дії, стали Клуб любителів фантастики (КЛФ) та Клуб самодіяльної пісні (КСП). Сьогодні в Росії є свій конвент – новосибірський Лангкон, аналог Кнутпункту.

У підрозділі 2.2. – «Рольові ігри живої дії як основа ігрового туризму в Україні» – доведено, що в Україні серед рольовиків переважають толкієністи, а також військові реконструктори. Серед організацій (клубів) реконструкторів найбільш поширеними є ті, що займаються відтворенням

середньовічних боїв (доба Київської Русі, європейське Середньовіччя тощо) та батальних сцен Другої світової війни. У західних областях України популярні клуби військової реконструкції, які займаються відтворенням подій національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. та боїв Української Повстанської Армії. Серед клубів історичної реконструкції в Україні відомими є «Срібний вовк», «Галицька дружина», «Чорна Галич», «Аркона», «Замкова гора», «Росичі», «Меч Оріона» (діє в Ужгороді) та ін. У толкієністів також є чимало своїх організацій і спільнот, які часто носять закритий характер. Найбільше їх зосереджено в Києві. У травні 2011 р. в Житомирській області толкієністи організували фестиваль «Битва за Середзем'я», у якому взяли участь представники України, Польщі, Білорусі, Росії та Молдови.

Зауважено, що певної популярності в країні набули рольові ігри з політичним підтекстом, коли молоді люди збираються в певному місці командами і за кілька днів мають створити свою державу з усіма її атрибутами – від державних символів до процесу політичної боротьби, у якій створені молоддю «партії» висувають своїх кандидатів і змагаються одна з одною за владу. Одним з найбільш відомих прикладів таких рольових ігор живої дії в Україні є «Студентська республіка», яку організовує молодіжна структура з однойменною назвою.

Останнім часом в Україні стало модним проводити інші види рольових ігор, що не мають стосунку до відтворення фентезійних світів, конкретних історичних епох реального світу чи батальних сцен з минулого. Серед молоді популярні квести – (від англ. *quest* – пошук) – жанр інтелектуально-логічних ігор. Чимало з таких квестів носить краєзнавчий або історико-ретроспективний характер: учасники заходу мають розв'язувати завдання із історії свого міста, регіону тощо. Такі квести проходять переважно на певній місцевості (околиці якогось історичного місця, території фортеці або ж безпосередньо в населеному пункті).

Нині рухи рольовиків набувають все більшої популярності: кілька років поспіль вітчизняні реконструктори проводять свої перфоманси в таких містах, як Судак, Білгород-Дністровський, Хотин, Кам'янець-Подільський, Одеса, певні місцевості Львівщини, Закарпаття, де є відповідний антураж для реконструкції середньовічного бою (зокрема фортеці, катакомби, ландшафт).

Клубам, які займаються історичною реконструкцією більш пізнього періоду, важливий не стільки антураж, скільки конкретна прив'язка певного місця до історичної події. Наприклад, у 2009 р. під Полтавою відбулося відтворення битви між шведськими військами Карла XII та російськими військами Петра I (Полтавська битва 1709 р.), а під Києвом в День перемоги або в жовтні щорічно проводиться реконструкція бою за Лютіжський плацдарм, який відбувся восени 1943 р. Подібні заходи з роками набувають статус міжнародних. Так, 2011 р. у Хотинській фортеці пройшов фестиваль із середньовічного бою «Битва Націй»: у ньому взяли участь рольовики кількох європейських країн.

Отже, рольові ігри живої дії та заходи історичних реконструктивістів складають основу ігрового туризму, який задовольняє специфічні потреби цієї

категорії туристів. Різновидами рольових ігор живої дії є військові реконструкції, фентезі, історичні реконструкції, реконструкції історичного танцю, військового фехтування тощо. Нині рольові ігри живої дії поширені в країнах Західної Європи, а також Росії. Останнім часом потужно розвиваються рольові ігри живої дії і в Україні. Проте рольові ігри живої дії мало прив'язані до таких культурно-історичних пам'яток, як замки. Тенденція залучення замків у якості туристичних атракцій під час проведення рольових ігор живої дії більш виразно виявляє себе у західноєвропейських країнах.

У третьому розділі – «Замки в контексті туризму», який складається з двох підрозділів, аналіз показав, що європейські замки широко використовуються передусім як дестинації культурно-історичного туризму, музеї, а також як місця проведення турнірів, карнавалів, свят, фестивалів та інших видів анімаційного туризму.

У підрозділі 3.1. – «Європейські замки як туристичні атракції» – висвітлено характер залучення європейських замків до туристичної діяльності.

Замками з привидами славиться Велика Британія: в Англії – це Тауер, Манкастер, Саделей; у Шотландії – Дантрун, Файві, Гленіс; в Ірландії, у якій (включаючи Ольстер) нараховується 68 замків, подібними до англійських замків із привидами є Хантінгтон, Леслі, Глін. Своїм замком Дракули, який нині інтенсивно просувається як туристична атракція, відома Румунія. Незважаючи на те, що більшість замків знаходиться у приватній власності, в них проводяться екскурсії, а в деяких можна навіть заночувати, аби мати можливість «зустрітися» з привидом.

Історико-культурними пам'ятками визнано низку замків Німеччини: Нойшванштайн (Баварія), Рейнські замки, Шильонський замок у Швейцарії. Деякі з них водночас позиціонуються як готелі. Численні замки Франції та Італії привертають увагу сотень тисяч туристів як культурно-історичні пам'ятки: розроблені спеціальні туристичні маршрути замками. Наприклад, маршрутом «Замки Луари» передбачається відвідування таких замків, як Аббе, Азе-ле-Рідо, Амбуаз, Анже, Блуа, Вілландрі, Монтрезор, Шамбор, Шеноncо, Шинон, Шомон, Юссе. Одним з найбільших замків Франції є Лувр, який нині є музеєм. Подібну функцію виконують і деякі замки Італії: замок Святого Ангела у Римі, Кастелло дель Ово в Неаполі та ін.

Європейські замки залучаються і до анімаційного туризму. Так, у замках Південного Уельсу проводяться лицарські турніри: це замки Чепстоу, Раглан, Кайрфолл та Карнарвон. В Англії відбуваються театралізовані дійства в історичних місцях: лицарські ігри у замку Річмонд в Йоркширі і Середньовічний фестиваль Тьюксбері в Глостерширі, де відтворюється атмосфера часів Столітньої війни між Англією і Францією.

Середньовічний лицарський турнір відбувається в Цесіському замку (Латвія), а в Лідському замку (Білорусь) проводиться анімаційна програма під назвою «Весілля Ягайли», під час якої проходить імпровізоване середньовічне весілля. У Будапешті (Угорщина) на території королівського замку в неділю та у святкові дні відбувається костюмоване дійство зміни караулу, однак участі в цьому дійстві туристи не беруть, вони лише спостерігають і фотографують

учасників процесії – розводячого, солдатів, маркітанток чи дружин вояків, які супроводжують караул разом із дітьми. Усі учасники вдягнуті в середньовічні костюми й екіпіровані середньовічною зброєю.

Спостережено, що значною популярністю в Європі користується військовий туризм, який передбачає відвідування місць відомих битв, залишків дзотів, окопів, бункерів, оборонних ліній часів Першої та Другої світових воєн, а також фортифікаційних споруд та старовинних замків, які колись були місцем баталій. Використовуються європейські замки і в ігровому туризмі як місце проведення польових рольових ігор живої дії. Так, гра сезону 2009–2010 рр. за проектом Largho проходила в замку Блекрок (Північний Гессен): замок був не тільки місцем проведення гри, але й місцем розміщення її учасників.

У підрозділі 3.2 – «Замки України як складова туристичного продукту» – викладено результати дослідження, які засвідчують, що замки України нині використовуються за двома основними призначеннями – як природна сцена для кінозйомок і для проведення анімаційний заходів, таких як етно- або рок-фестивалі.

Нині кілька фортефікаційно-замкових споруд України є широко відомими туристськими атракціями: подібними дестинаціями стали Хотинська фортеця, фортеця із старим і новим замками у Кам'янці-Подільському, замок у Луцьку, Судакська фортеця в Криму. Так, на тлі замків-фортець Хотина і Кам'янець-Подільського знімали фільми про Робін Гуда та Айвенго. Хотинський замок зображував Ля-Рошель у третій серії телевізійного фільму «Д'Артаньян і три мушкетери». Остання поява обох фортець на великих екранах відбулася у фільмі «Тарас Бульба» В. Бортка. Замок у Свіржі (Львівщина) також відзнятий у радянській кінострічці в мушкетерській сазі Г. Юнгвальда-Хількевича. У Білгород-Дністровському знімали фільми, зокрема про саму фортецю. Біля замку-фортеці в Судаку знятий серіал «Майстер і Маргарита» В. Бортка. З'ясовано, що серед топ-десятки українських замків, за версією туристського Інтернет-ресурсу «Замки та храми України», є і два закарпатських – Середнянський, якому надано титул «найзагадковішого», і Чинадіївський – «найказковіший».

Зазначено, що останнім часом замки України починають відігравати роль не тільки історико-культурних, але й ігрових туристичних атракцій. Так, 2012 р. у Хотинській фортеці пройшов фестиваль із середньовічного бою «Битва Націй». У Судакській фортеці проходять щорічні ігри «Генуезький шолом» – міжнародний фестиваль історичного фехтування та реконструкції. Однак у цілому привабливість замків України використовується недостатньо.

У висновках до розділу зазначено, що численні замки Франції та Італії привертають увагу десятків і сотень тисяч туристів саме як історико-культурні пам'ятки і музеї, замки Великої Британії і Ірландії приваблюють своїми «привидами». Інше поширене використання замків – знімання фільмів, проведення лицарських турнірів та етнографічних фестивалів. У Європі залучення замків до анімаційного, у т. ч. ігрового туризму, більш різноманітне.

В Україні замки найчастіше використовують поза туристичним дозвіллям як історичні декорації під час знімання фільмів.

У четвертому розділі – «Замки Закарпаття в контексті ігрового туризму», який складається з чотирьох підрозділів, досліджено, що замки Закарпаття здатні бути потужними дестинаціями ігрового туризму не тільки внутрішнього, але й міжнародного, передовсім іноземного. Основна його цільова аудиторія – рольовики Угорщини, Чехії, Словаччини, Польщі, для яких він може асоціюватися також з історико-культурним, етнічним та ностальгічним туризмом.

У підрозділі 4.1. – «Культурно-історичні ресурси туристичного Закарпаття» – зазначено, що історико-культурні ресурси області представлені насамперед історико-архітектурними пам'ятками, зокрема фортифікаційними і сакральними спорудами, а також археологічними й етнографічними пам'ятками та музеями.

З'ясовано, що культурно-історичні пам'ятки Закарпаття охороняються нормативними актами Української держави. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1761 «Про занесення пам'яток історії монументального мистецтва та археології національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» до «Переліку пам'яток історії монументального мистецтва та археології національного значення» було включено низку пам'яток монументального мистецтва й археології Закарпатської області. На державному обліку перебуває також 152 пам'ятки архітектури Закарпаття.

На Закарпатті відомо 12 середньовічних замків: Боржавський (с. Варієво, Берегівський район) – залишки, XI–XVII ст.; Бронецький (с. Бронька, Іршавський район) – залишки, XIII–XIV ст.; Виноградівський (м. Виноградів) – руїни, XI–XVI ст.; Вишківський (смт Вишково, Хустський район) – залишки, XIII–XIV ст.; Квасівський (с. Квасово, Берегівський район) – руїни, XII–XVI ст.; Королевський (смт Королево, Виноградівський район) – руїни, XII–XVII ст.; Мукачівський (м. Мукачево) – XI ст. нині музей; Невицький (с. Невицьке, Ужгородський район) – руїни, XIII–XVII ст. об'єкт туризму; Середнянський (смт Середнє, Ужгородський район) – руїни, XII–XVIII ст.; Ужгородський (м. Ужгород) – XI ст. нині музей; Хустський (м. Хуст) – руїни, XI–XVIII ст. об'єкт туризму; Чинадіївський (смт Чинадієво, Мукачівський район) – паркова споруда, XV ст.

У підрозділі 4.2. – «Нормативно-правова база розвитку туризму на Закарпатті» – проаналізовано основні нормативно-правові документи, що стосуються розвитку туристичної галузі на Закарпатті. З'ясовано, що, крім загальноукраїнського законодавства (Закон України «Про туризм» і Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», а також Закони України: «Про курорти», «Про оренду державного та комунального майна», «Про основи містобудування», «Про охорону археологічної спадщини», «Про охорону культурної спадщини», «Про тимчасову заборону приватизації пам'яток культурної спадщини» та ін.), туристична діяльність на Закарпатті

регулюється ще й Законом України «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» від 22 березня 2001 р. Цей закон визначає порядок створення, функціонування та ліквідацію спеціальної економічної зони «Закарпаття». Метою створення цієї зони є залучення інвестицій, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення поставок високоякісних товарів і послуг, створення сучасної виробничої, транспортної і ринкової інфраструктури. Територія площею 737.9 га створена в Закарпатській області на термін 30 років. Особливо привабливими для іноземного інвестора є пільгові умови митного регулювання та сплати податку на додану вартість і акцизного збору.

Зазначено, що нормативним документом, спрямованим безпосередньо на Закарпаття, була «Комплексна програма еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998–2005 рр.», що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 16 березня 1998 р. № 292 «Про заходи щодо державної підтримки реалізації Комплексної програми еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998–2005 рр.», а також Закон України «Про статус гірських населених пунктів України», віднесених до категорії гірських», згідно з яким мешканці поселень, наділені статусом гірських, мають низку соціальних та економічних пільг. Крім того, існують окремі пільги для здійснення економічної діяльності в цих населених пунктах. Значна частина території Закарпатської області знаходиться в гірській місцевості, а відповідно до чинних в Україні нормативно-правових актів населеним пунктам, які знаходяться на висоті понад 500 м, може надаватися статус гірських. Зауважено, що опосередковано впливає на розвиток туризму в Закарпатті Закон України «Про плату за землю» від 3 липня 1992 р. № 2535–XII. Згідно зі ст.7 розділу 3 «Плата за землі населених пунктів» встановлений коефіцієнт: «У населених пунктах, віднесених Кабінетом Міністрів України до курортних, до ставок земельного податку, встановлених частиною другою цієї статті, застосовуються коефіцієнти: у гірських та передгірських районах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей – 2,3. Водночас Законом встановлювалися пільги щодо плати за землю. Так від земельного податку звільняються заповідники (ст.12), у т. ч. історико-культурні.

Надання статусу музеїв замкам Закарпаття – Ужгородському й «Паланок» – перетворює їх на заклади культури, тому при використанні за цільовим призначенням вони підпадають під дію норми частини другої ст. 12 Закону України «Про плату за землю», тобто звільняються від земельного податку. Ужгородський, Мукачівський та Чинадіївський замки можуть вважатися юридично захищеним на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 878 «Про затвердження Списку історичних населених місць України». Постанова була прийнята на виконання ст. 32 Закону України «Про охорону культурної спадщини». Нею передбачається «захист традиційного характеру середовища населених місць України» шляхом встановлення навколо них зон охорони пам'яток. Пункт 3 цієї статті забороняє «містобудівні,

архітектурні чи ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи без дозволу відповідного органу охорони культурної спадщини». Згідно з цією Постановою до «Списку історичних населених місць України» по Закарпатській області було включено: м. Ужгород, м. Берегове, смт Буштина, смт Великий Березний, смт Вилок, м. Виноградів, смт Воловець, м. Іршава, смт Королеве, смт Міжгір'я, м. Мукачеве, смт Перечин, м. Рахів, м. Свалява, смт Солотвина, смт Тересва, м. Тячів, м. Хуст, смт Чинадієве.

У підрозділі 4.3. – «Замки Закарпаття як складова туристичного продукту» – з'ясовано, що, незважаючи на те, що замки як історико-культурні пам'ятки в Україні не такі відомі, як у Європі, окремі замки Закарпаття виявилися одними з найбільш анімаційно «розкручених». Так, Невицький замок ще за радянських часів використовували як сцену для вистав місцевої театральної трупи.

З'ясовано, що нині суб'єкти туристичної діяльності області пропонують різні варіанти маршрутів, до яких внесені і замки як історико-культурні пам'ятки. Це т.зв. мале, середнє і велике коло. Мале коло (1–2 дні) включає замки Ужгорода, Мукачева і Середнянський замок. Середнє коло (2–4 дні) – Ужгород (замок), Мукачево (замок), Чинадієво (замок) Хуст (замок), Виноградово (дворянський палац, замок, монастир) – Королево (замок). Велике коло (4–7 днів) – Ужгород (замок), Хуст (замок), Мукачево (замок). Пропонуються тури по Закарпаттю, що репрезентують низку різноманітних видів туризму, у яких задіяні місцеві замки: археологічний туризм, у маршрутах якого, зокрема, передбачаються розкопки Невицького замку; весільний туризм, у якому задіяно Чинадіївський замок «Сент Міклош». Маршрут «Стежками винобробства і замків» включає відвідування замків Паланок, Канків і Наляб. До туристичного продукту під назвою «Туристичний маршрут: Мінеральні води Закарпаття» входять не тільки програми з лікувального туризму, але й пізнавальна програма про історико-культурні пам'ятки краю. Пропонується й окремий тур – «Замки Закарпаття».

Одним з військових туристичних маршрутів на Закарпатті є «Лінія Арпада». ДО маршруту входить і відвідування закарпатських замків. Особливість цього маршруту в тому, що він передбачає анімаційні ігри: військові турніри та фестивалі, пейнтбол, сталкерство. Залучаються руїни Бронецького замку, руїни Квасівського замку, Мукачівський замок.

Крім того, в області діє громадське об'єднання «Невицький замок», при якому розпочата діяльність клубу історичних реконструкцій. Учасники клубу виготовляють середньовічний одяг, лати, зброю, проводять заняття з фехтування. Отже, замки Закарпаття входять до турів археологічного, військового, історико-культурного, винного і весільного туризму.

У підрозділі 4.4. – «Замки Закарпаття як атракції ігрового туризму» – з'ясовано, що майже кожен Закарпатський замок має не тільки свою історію, але й легенду, яка є основою анімаційної гри і в такий спосіб приваблює прихильників рольових ігор живої дії та спонукає до ігрового туризму.

Висловлено думку, що той чи інший замок Закарпаття буде цікавий тим туристам (носіям певної етнокультурної ідентичності), пращури яких були

свідками подій, що пов'язані з цими історико-культурними атракціями. Це переважно угорці, оскільки історія Закарпаття тісно пов'язана з історією Угорщини. Друга категорія іноземних туристів – чехи й словаки, що також зумовлено історично. Третя – молоді польські туристи, хоча історія стосунків з цією країною не була такою тісною, як із попередніми. Проте саме Польща (замок-музей у місті Ланцут – Підкарпатське воєводство) стала партнером проекту «Створення передумов до розвитку туристичної інфраструктури природних територій на базі замкових комплексів» у рамках Програми Добросусідства Польща – Білорусь – Україна за фінансової підтримки ЄС Асоціацією розвитку малого і середнього бізнесу та інновацій «Ужгород – XXI вік» (проект TACIS Pl-By-Ua 2008/150-733-2). Згідно з цим проектом було розроблено програму комплексного залучення замків Закарпаття до туристичних маршрутів Концепції «Збереження і використання історичних замків і замкових комплексів Закарпаття».

Зважаючи на те, що область межує з кількома зарубіжними країнами, телебачення й радіо і сусідніх країн, і самого Закарпаття приймається на прилеглих територіях Угорщини, Словаччини та Польщі, просування ігрового туристичного продукту Закарпаття може відбуватися навіть обласною мережею електронних ЗМІ, що значно збільшує можливості і здешевлює поширення рекламної та іміджевої інформації за кордон.

Найбільш концентрованим каналом маркетингової комунікації для просування ігрового туризму Закарпаття є Інтернет, використання якого забезпечує високий відсоток цільової аудиторії, адже переважно молодь і користується всесвітньою мережею. Інтернет привабливий ще й низькими цінами, що важливо з погляду здешевлення туристичного продукту.

На внутрішньому туристичному ринку особливість просування полягає в тому, що історія закарпатських замків мало пов'язана з українською етнічною історією. З усіх замків та їхніх залишків потенційно перспективними для ігрового туризму є руїни Середнянського замку – замку тамплієрів XIII ст. Тамплієри (лицарі Храму) – один із найзагадковіших і втаємничених лицарських орденів, відомих вітчизняному читачеві завдяки низці романів французького письменника М. Дрюона «Прокляті королі», а також легендам про сховані скарби цього ордену, які, можливо, закопані в Середнянському замку. При його позиціонуванні виграшною може стати прив'язка до реальної історії – тамплієрів, що дає змогу створити анімацію навколо руїн замку. Це й актуалізація легенди про те, що саме тут були поховані величезні скарби лицарського ордену і що існує підземний хід до самого Ужгорода. Залишки замку, розташовані неподалік від Ужгорода, знаходяться в такому стані, що навряд чи підлягають реставрації, але вони розташовані відносно недалеко від Невицького замку, який пов'язаний з історією французької корони, а також Ужгородського, Мукачівського і Чинадіївського замків.

У дисертації Невицький замок розглянуто як потенційно оригінальну туристичну анімацію. Цей замок – найбільш автентична пам'ятка, адже після його руйнування у 1644 р. він не зазнавав жодного антропогенного втручання.

Зауважено, що Ужгородський замок, зважаючи на його архітектурні особливості фортифікаційної споруди зі збереженим замковим муром, варто розробляти ігри, простором для яких і може бути місцевість навколо замкового муру. Оскільки навколо замку точилися цілком реальні військові події під час визвольної боротьби угорського народу 1703–1711 рр. Штурм замку з одного боку і захист його з іншого боку – готовий сюжет для анімаційного сценарію рольової гри живої дії. Виявлено, що існують обмеження просторового характеру: історико-рольові ігри потребують площ, на яких вони можуть відбуватися в якості реконструкцій військових подій; 90% площ Ужгородського замку займає музей, тому внутрішній двір може бути використаний лише зі згоди музею. Позитивним є те, що замок знаходиться в місті, тож може залучатися значна кількість не стільки учасників, скільки глядачів.

Особливістю ігрового туризму є відкритий характер анімаційного сценарію і аматорський склад учасників. Позитивною особливістю є також відносна наближеність до інших замків: Невицького та Середнянського. Хоча обидва є руїнами, а туристична комерційна привабливість останнього взагалі визначається як низька, вони можуть бути використані в комплексі для проведення історико-рольових ігор із пересуванням учасників від одного замку до іншого. Останні два замки, особливо Середнянський, відрізняються своїм станом, що не обмежує площу і простір для ігор реконструктивістів.

Найбільш потужною цільовою аудиторією ігрового туризму на Закарпатті, без сумніву, є угорська молодь. Недаремно з іноземних туристів, які відвідали 2010 р. Закарпаття, перше місце належить угорцям. Замки Закарпаття тісно пов'язані з угорською історією, зокрема з діяльністю таких видатних постатей, як Ференц II Ракоці та Ілона Зріні, яка виступає також персонажем численних історій, оповитих романтичним флером легенд. А такі історичні постаті, як трансільванський князь Дьєрдь Ракоці I і Ференц II Ракоці, вождь угорських повстанців проти австрійців, дає змогу уособити історію подій навколо замку. Військові події – захоплення замку Дьєрдем Ракоці і облога замку повстанцями Ференца Ракоці II – можуть бути відтворені на основі відповідних сценаріїв. Чільне місце в цьому контексті займає Мукачівський замок. Відвідував його і видатний угорський поет Шандор Петефі, який присвятив цьому замкові поему «У Мукачівській фортеці» (на час візиту поета замок був перетворений на в'язницю).

У дослідженні особливу увагу приділено Мукачівському замку «Паланок». Існують пропозиції використовувати цей замок поза його основним призначенням. Так, автори концепції, яка згадувалася вище, відводять замку оглядово-презентаційну роль в якості складової туристичних маршрутів, а також у контексті розважально-масової діяльності (фестивалі, творчі майстерні). Проте залишається відкритим питання щодо використання його як атракції саме ігрового туризму. Мукачівський замок посідав помітне місце в європейських революціях 1848 р. відомих як «Весна народів». Він пов'язаний і з польською історією: у 1848 р. із його в'язниці вийшли на волю 11 польських офіцерів, які були там по життєво ув'язнені у зв'язку з військовим заколотом

1840 р. Навколо замку можуть бути відтворені події Першої світової війни, у яких брали участь і українські січові стрільці.

Закарпаття, яке було ареною бойових дій Першої світової війни, може стати привабливим і для історичних реконструктивістів з Російської Федерації, адже шанувальникам російської історії ім'я генерала Брусилова та його славнозвісний Брусиловський прорив багато про що свідчать.

Відмічено, що ігри реконструктивістів покликані сприяти специфічному сувенірному виробництву – ігрової зброї. Зазвичай реконструктивісти виготовляють зброю самотужки, однак ніщо не заважає купувати її або брати в оренду, тим більше, що вона може бути запропонована як така, що більше відповідає історичним реаліям. Це справедливо і зважаючи на історичний сценарій, якщо ним буде передбачено завершення рольових ігор балом в Ужгородському, Мукачівському або Чинадіївському замках. Схожі пропозиції стосуються і Чинадіївського замку «Сент-Міклош», який нині діє, хоча й знаходиться в аварійному стані; він не є музеєм, що відкриває більші можливості для проведення різних фестивалів, рольових ігор живої дії тощо.

У висновках до розділу зазначено, що Закарпаття має чудовий набір туристичних ресурсів – від природних до історико-культурних; деякі з них є абсолютно унікальними, як-от Долина нарцисів, географічний центр Європи та навіть пам'ятник листоноші. Особливе місце серед них посідають замки, які мають багату і давню історію. Аналіз наявних туристичних пропозицій, показав, що замки Закарпаття входять до турів винного туризму, археологічного, військового, історико-культурного, також біля деяких замків проходять маршрути велосипедного туризму. Останніми роками замки Закарпаття привертають увагу і любителів історичних реконструкцій, і рольових ігор живої дії. Отже, вони можуть бути повноцінними атракціями ігрового міжнародного туризму.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літератури з теми дослідження дав змогу дійти висновку, що туристичне Закарпаття недостатньо вивчено. Йому присвячено кілька дисертаційних робіт економічного спрямування, а переважна більшість – географічного.

Щодо замків Закарпаття, то вони як туристичні атракції науковцями достатньо ще не вивчалися. Можна назвати одиничні роботи (М. Рутинський), присвячені замковому туризму в Україні, проте у прив'язці до ігрового туризму замки України не аналізуються. Здебільшого закарпатські замки розглядалися авторами путівників, хоча при їх створенні використовувалися дані, накопичені історичною наукою, археологією та історією архітектури. Як атракції ігрового туризму замки Закарпаття зовсім не розглядалися.

2. У дисертації ігровий туризм визначається як подорож, під час якої туристи стають учасниками (або спостерігачами) рольової гри живої дії. Ігровий туризм є різновидом анімаційного туризму, тобто передбачає певне концептуальне підґрунтя. На відміну від ігорного туризму, який здійснюється з

метою відвідання ігорних закладів (казино), туризм ігровий здійснюється заради участі (або спостереження) у різних видах рольових ігор живої дії (РІЖД): історичні реконструкції, військові реконструкції, ігри-фентезі, реконструкції історичних танців тощо.

Ігровий туризм може перехрещуватись із туризмом замковим, якщо замки залучаються до нього як туристичні атракції, а саме: в якості місця проведення рольової гри живої дії.

3. З'ясовано, що європейські замки широко використовуються в туризмі за кількома напрямами: як історико-культурні пам'ятки; як діючі історичні або художні музеїв; як замки з привидами (екстремальний туризм); як готелі (часто ця функція поєднується із двома попередніми варіантами); як місця проведення анімаційних заходів: костюмованих балів, лицарських турнірів тощо. Останнім часом деякі з європейських замків усе частіше залучаються в якості атракції анімаційного, а також ігрового туризму – як місця проведення рольових ігор живої дії.

4. Відзначено, що нині на території України значна кількість молоді захоплюється рольовими іграми живої дії. Найбільш поширеними серед рольовиків є толкієністи, а також військові реконструктори. Серед організацій (клубів) останніх найбільш поширеними є перш за все ті, що працюють над відтворенням середньовічних боїв (доба Київської Русі, європейське Середньовіччя тощо) та батальних сцен доби Великої Вітчизняної війни. У Західних областях України популярними є клуби військової реконструкції які відтворюють події національно-визвольних змагань 1917–1920 рр. (доба Української Народної Республіки, Західно-Української Народної Республіки) та боїв Української Повстанської Армії. Серед клубів історичної реконструкції в Україні відомим є «Срібний вовк», «Галицька дружина», «Чорна Галич» «Аркона», «Меч Оріона», який діє в Ужгороді, «Замкова гора», «Росичі» і т.д. Такі клуби є практично в кожному обласному центрі. Членів цих клубів і організацій можна розглядати в якості цільової аудиторії ігрового туризму в Україні, у тому числі на Закарпатті.

5. Наголошено, що з розвитком туризму замки привертають до себе все більшу увагу. Вони уособлюють минувшину, яка романтизується, пов'язується з чимось винятковим, елітним, втаємниченим і загадковим. З таких причин замки є одними з найбільш атрактивних складових європейського туристичного продукту. У такій якості використовуються і замки України, зокрема Закарпаття. Проте в Україні замки найчастіше використовують як історичні декорації для знімання фільмів.

6. Аналіз сучасного стану туризму на Закарпатті засвідчив, що його розвиткові сприяє низка законодавчо-нормативних документів загальнодержавного та регіонального рівнів. Зокрема, Закон України «Про туризм» зі змінами, Закон України «Про спеціальну економічну зону «Закарпаття» та ін. У цілому законодавча база розвитку туризму в області спрямована на створення сприятливих умов підприємництва у тому числі в сфері туризму.

7. Закарпаття має достатній набір туристичних ресурсів від природних до

історико-культурних, у т. ч. таких, як замки. Аналіз наявних туристичних пропозицій показав, що замки Закарпаття включені до турів винного туризму, археологічного, військового, історико-культурного. Зокрема, це маршрути «Стежками винобробства і замків», «Лінія Арпада», «Замки Закарпаття», також біля деяких замків проходять маршрути велосипедного туризму. Замок «Сент-Міклош» передбачається використовувати в контексті весільного туризму як пропозицію для категорії just marriage. Проте залучення закарпатських замків до ігрового туризму досі не виявлено.

8. Отже, замки Закарпаття можуть бути потужними дестинаціями ігрового туризму не тільки внутрішнього, а і європейського в Україні. Основні цільові аудиторії його складатимуть рольовики Угорщини, Чехії, Словаччини, Польщі, для яких він може асоціюватися також з історико-культурним, етнічним та ностальгічним туризмом. Основою для проведення рольових ігор живої дії виду фентезі найбільш підходять легенди замків, а в якості реального простору – замкові руїни, себто Невицький, Середнянський, Хустський.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Степанчук В. В. Ігровий туризм як вид анімаційного туризму / В. В. Степанчук // Культура і Сучасність : альманах. – № 2 – К. : Міленіум, 2011.– С. 145–150.

2. Степанчук В. В. Історико-культурний потенціал та соціально-економічні перспективи використання замків і замкових комплексів Закарпаття в ігровому туризмі / В. В. Степанчук // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. зап. Рівненського держ. гуманітар. ун-ту, – 2012. – Вип. 17; у 2 т. – Т. 2. – С. 270–274.

3. Степанчук В. В. Перспективи історичної реконструкції світської культури Середньовіччя засобами ігрового туризму / В. В. Степанчук // Вісник ДАКККіМ : наук. журнал. – К. : Міленіум, 2012. – Вип. 2. – С. 87–90.

4. Степанчук В. В. Символізм ігрових образів у народній карнавальній культурі середньовічної Європи / В. В. Степанчук // Культура і мистецтво у сучасному світі : зб. наук. пр. Київського нац. ун-ту культури і мистецтв. – К., 2012. – Вип.13. – С. 155–161.

5. Степанчук В. В. Основні аспекти розвитку ігрової складової замкового туризму Закарпаття / В. В. Степанчук // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: зб. наук. праць Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2012. – Вип. 29 – С. 271–277.

Опубліковані праці апробаційного характеру

1. Степанчук В. В. Генеза карнавальної культури Середньовіччя в історії Закарпаття та її прояв в сучасній фестивальній традиції краю / В. В. Степанчук // Українська культура XXI століття: стан, проблеми, тенденції : матеріали Всеукр. наук.-теоретич. конф., Київ 22 грудня 2010. – К. : Вид. центр КНУКіМ, 2010. – С. 71–72.

2. Степанчук В. В. Вопросы развития игрового туризма в Украине на примере замка «Паланок» и других туристских аттракций Закарпатской области / В. В. Степанчук // Туристско-рекреационная сфера как фактор социально-экономического развития страны: материалы Международ. наук.-практич. конф., 28 октября 2011 г. – Алмати : Ун-т «Туран», 2011. – С. 270–274.

3. Степанчук В. В. Народні ремесла та ярмаркова культура Закарпаття як чинники розвитку етнографічного туризму краю / В. В. Степанчук // Українська культура і ментальність : самобутність в умовах глобалізації : матеріали III Всеукр. наук.-практич. конф., 26–28 січня 2012 р. – Сімферополь – Ялта, 2012. – С. 64–66.

4. Степанчук В. В. Основні аспекти розвитку замкового туризму Закарпаття (на прикладі проекту «Місцями слави Ракоці») / В. В. Степанчук // Замковий туризм Тернопільської області : проблеми та перспективи розвитку: матеріали Міжнарод. наук.-практич. конф., 4 травня 2012 р. – Тернопіль, 2012. – С. 92–96.

5. Степанчук В. В. Карнавальные образы как символы игровой культуры средневековой Европы / В. В. Степанчук // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологи: матеріали Международ. заочной наук.-практич. конф., 10 декабря 2012 р. – Новосибирск, 2012. – С. 10–17.

АНОТАЦІЯ

Степанчук В. В. Замки Закарпаття як туристичні атракції. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата культурології зі спеціальності 26.00.01 – теорія й історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв Міністерства культури України, Київ, 2013.

У дисертації досліджено питання залучення замків та замкових комплексів до туристичної діяльності. Запропоновано визначення ігрового туризму, розмежовано зміст цього поняття і поняття ігорного туризму, анімаційного туризму, пригодницького і фестивального туризму. Визначений погляд на рольові ігри живої дії як на основу ігрового туризму. Охарактеризовано стан рольових ігор живої дії в Європі, Росії і Україні.

Проаналізовано характер сучасного використання замків у контексті туристичної діяльності, який свідчить про те, що вони виступають насамперед як атракції культурно-історичного, екстремального (замки з привидами), фестивального і карнавального туризму як місць проведення анімаційних заходів: костюмованих балів, лицарських турнірів тощо. Досліджено, що європейські замки усе частіше залучаються як атракції анімаційного, а також ігрового туризму – як місця проведення рольових ігор живої дії. Визначено характер залучення замків України до туристської діяльності. Розглянуто способи використання замків України в ігровому туризмі в якості локацій для проведення рольових ігор живої дії. Охарактеризовано стан замків Закарпаття й запропоновано рекомендації щодо їх можливого використання як атракцій ігрового туризму.

Ключові слова: туристичні атракції, ігровий туризм, рольові ігри, рольові ігри живої дії, замки, анімаційний туризм.

АННОТАЦИЯ

Степанчук В. В. Замки Закарпатья как туристические аттракции. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата культурологии по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств Министерства культуры Украины, Киев, 2013.

В диссертации исследован вопрос о характере использования замков и замковых комплексов в туристической деятельности. Предложено понятие игрового туризма как туризма, что осуществляется в виде путешествия к месту проведения ролевой игры живого действия.

Очерчены границы игрового туризма по отношению к понятиям игорного туризма, анимационного туризма, карнавального и фестивального туризма. Предложен взгляд на ролевые игры живого действия как на основу игрового туризма. Охарактеризовано состояние ролевых игр живого действия в Европе, России и Украине. Определен характер использования европейских замков в туризме, который свидетельствует о том, что они выступают, прежде всего как аттракции культурно-исторического, экстремального (замки с приведениями), фестивального и карнавального туризма. Отмечены попытки использования замков в игровом туризме как места проведения ролевых игр живого действия.

Анализ использования замков Украины в туризме позволил сделать вывод о том, что они в основном используются как естественные декорации при съемке фильмов и телесериалов. Выделены отдельные попытки использования замков в игровом туризме.

Отмечено, что на Закарпатье есть большой объем туристических ресурсов от природных до культурно-исторических, особое место среди которых занимают замки. Анализ существующих туристических предложений показал, что замки входят в туры винного туризма, археологического, военного, культурно-исторического. А именно: это маршруты «Тропами виноделия и замков», «Линия Арпада», «Замки Закарпатья», также через некоторые замки проходят маршруты велосипедного туризма. Замок «Сент-Миклош» предусматривается использовать в контексте свадебного туризма как предложение для категории just marriage.

Подчеркнуто, что замки Закарпатья могут выступить мощными атракциями игрового туризма не только внутреннего, но и международного и прежде всего иностранного игрового туризма на Украине. Основные целевые аудитории его будут составлять ролевики Венгрии, Чехии, Словакии, Польши, для которых он может асоциироваться также с культурно-историческим, этническим и ностальгическим туризмом. Смысловой базой для проведения ролевых игр живого действия наиболее подходят легенды замков,

а в качестве реального пространства – руины замков, а именно: Невицький, Середнянський, замок Канков, Хустский.

Охарактеризовано состояние замков Закарпатья, их включение в туристический продукт области, в частности, в культурно-исторические, археологические, военные, винные, свадебные туры и предложены рекомендации по их использованию в качестве аттракций игрового туризма.

Определен и охарактеризован объем рекреационного потенциала региона через специфические аспекты организации исторической составляющей игрового туризма на Закарпатье, характерные только для даной области. Также в диссертации охарактеризована возможность интеграции рынка туристических услуг Украины, на примере Закарпатья, в европейские туристические рынки.

Ключевые слова: туристические аттракции, игровой туризм, ролевые игры, ролевые игры живого действия, замки, анимационный туризм.

SUMMARY

Stepanchuk V. V. Castles of Transcarpathia as tourist attractions. – Manuscript.

The dissertation on receiving the degree Candidate of cultural studies. Specialty 26.00.01 – Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts of Ministry of culture of Ukraine, Kyiv, 2013.

The subject of the type of the use of castles and castle systems in tourism is investigated in the dissertation. The idea of playing tourism is suggested. Its limits in relation to the ideas of gambling tourism, tourism animation, carnival and festival tourism are defined as venues animated action: costumed balls, jousting, etc. Investigated that European castles are increasingly involved as animated attractions and tourism board - as the venue of live action role-playing games. An opinion about the live playing games as the basis of playing tourism is expressed.

Described the state of live action role-playing games in Europe, Russia and Ukraine. The type of the use of castles of Ukraine in tourism is defined. Ways to use castles of Ukraine in the game as tourism locations for live action role-playing games. The state of castles of Transcarpathia is characterized and references on their use as attractions of playing tourism are suggested. The possibility of integration of the tourist services of Ukraine, on the example of Transcarpathia, into the European tourist markets is also presented in the thesis. The preconditions of the development of international social and cultural relations of communicative nature are defined.

Key words: tourist attractions, playing tourism, role-playing games, live action role-playing games, castles, animation tourism.

Підписано до друку 24.10.2013. Формат 60x84/16.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Віддруковано на різографі.

Видавництво УжНУ «Говерла»
88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 18.
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців
виготівників, і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія Зт №32 від 31 травня 2006 року